

ГОТОВНІСТЬ ДО ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ: НАУКОВИЙ АНАЛІЗ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

PREPAREDNESS FOR EUTHANASIA IN UKRAINE: SCIENTIFIC ANALYSIS AND INTERNATIONAL EXPERIENCE

Якимчук М.Ю., к.пед.н.,

доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін

Національний університет водного господарства та природокористування

Статтю присвячено аналізу поглядів науковців щодо узаконення евтаназії, зокрема розглянуто і зарубіжний досвід. Право на життя – одне з основоположних для людини, яке охороняється Основним Законом та іншими міжнародними нормативно-правовими актами. Питання евтаназії з кінця ХХ століття почали активно легалізувати європейські країни, проте в деяких із них спроби узаконення права на «милосердну смерть» зазнали краху. У роботі ми проаналізували види евтаназії стосовно людини: примусову, добровільну, недобровільну. Зокрема, з'ясували, що примусова евтаназія визнається у всьому світі кримінальним злочином. У нашій роботі ми акцентували на правовому регулюванні евтаназії в Україні, де вона є законодавчо забороненою. Спроби узаконити право на «милосердну смерть» мали місце в проєкті Цивільного кодексу (2003 р.), але ця спроба провалилася, бо виступили лікарі, які вважають таку практику морально неприпустимою. Аналіз наукової, публіцистичної, юридичної літератури дає нам змогу стверджувати, що не всі українці проти евтаназії. У статті наведено конкретні приклади фактів щодо підтримки. Проаналізувавши різні матеріали щодо нашого дослідження, можна стверджувати, що ані суспільство, ані законодавство України ще не готове до запровадження законної евтаназії. У статті наведено чіткі аргументи, які лежать і в релігійній, і в політичній площині, зокрема щодо внесення змін до Конституції України, що є доволі складною процедурою. Проаналізувавши досвід зарубіжних країн, стверджуємо, що поки не існує єдиного загальноприйнятого механізму застосування евтаназії. Зважаючи на всі передумови запровадження в національне законодавство законного здійснення евтаназії, можна зробити висновок, що наша країна і суспільство не готове до цього, адже аргументи «проти» переважають над «за».

Ключові слова: евтаназія, Основний Закон, право на життя, самогубство, добровільна смерть, українське законодавство, паліативна допомога.

Our article is devoted to the analysis of scientists' views on the legalization of euthanasia, in particular, foreign experience is considered. The right to life is one of the fundamental human rights, which is protected by the Basic Law and other international legal acts. The issue of euthanasia began to be actively legalized in European countries at the end of the twentieth century, but in some of them attempts to legalize the right to "merciful death" failed. In this paper, we analyzed the types of euthanasia in relation to humans: forced, voluntary, involuntary. In particular, forced euthanasia has been identified as a criminal offense worldwide. In our work, we focused on the legal regulation of euthanasia in Ukraine, where it is prohibited by law. Attempts to legalize the right to a "merciful death" were attempted in the draft Civil Code (2003), but this attempt failed because doctors who considered such a practice morally unacceptable. The analysis of scientific, journalistic, legal literature gave us the opportunity to say that not all Ukrainians do not support euthanasia. The article provides specific examples of facts about support. After analyzing various materials on our study, we can say that neither the society nor the legislation of Ukraine is ready for the introduction of legal euthanasia. The article presents clear arguments that lie both in the religious and political spheres, in particular regarding the amendments to the Constitution of Ukraine, which is a rather complicated procedure. After analyzing the experience of foreign countries, we argue that there is no single generally accepted mechanism for the use of euthanasia. Taking into account all the preconditions for the introduction of legal euthanasia into national legislation, we can conclude that our country and society are not ready for this, because the arguments "against" prevail over "for".

Key words: euthanasia, Basic Law, right to life, suicide, voluntary death, Ukrainian legislation, palliative care.

Право на життя – одне із найцінніших прав людини, яке охороняється Конституцією України, законами України та міжнародними нормативно-правовими актами. Таке право кожної людини є не відчужуваним, натомість людина і її життя визнаються Основним Законом найвищою соціальною цінністю. Зазначимо, що зі стрімким розвитком суспільства, новим зарубіжним досвідом набирає чималій актуальності питання: чи зобов'язана людина користуватися своїм правом на життя, і якщо право на життя належить до особистих, то чи може людина розпоряджатися своїм життям на власний розсуд? Ці питання і зумовлюють актуальність дослідження.

Питання права на смерть активно почали досліджувати на початку ХХІ століття, після того як у деяких країнах Європи і Америки почали ініціювати законодавче впровадження евтаназії. Прихильниками запровадження інституту евтаназії в Україні у своїх наукових працях виступали А. Гуляєва, Г. Пондоев, Г. Царгородцев та інші, проте А. Малиновський, М. Малєйна, Р. Стефанчук, О. Домбровська та інші досліджували евтаназію як протизаконне позбавлення людини життя.

Мета статті – дослідити готовність українського законодавства до запровадження евтаназії в Україні.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що зміст права на життя є широким поняттям. У ст. 3 Конституції України зазначено основні складники змісту права на життя:

– правомірна діяльність суб'єктів права: ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, а отже, в державі виникає обов'язок визнавати і не порушувати право на життя;

– захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань: для такого права захисту Конституцією передбачено існування необхідної оборони та крайньої необхідності;

– реальна можливість людини вимагати від держави виконувати свій обов'язок – захищати життя людини. Держава може це реалізувати шляхом криміналізації вбивства, відмови від смертної кари, заборони евтаназії [5].

Зазначимо, що є країни, в яких право на життя має дещо інший зміст. Наприклад, у Німеччині загальне право особистості в поєднанні зі ст. 1 п. 1 Німецького Цивільного укладення констатує як вираження особистої автономії право на самостійну смерть. Право померти на основі самовизначення включає свободу накласти на себе руки. Таке рішення людини відмовитись самостійно від продовження свого життя зумовлене її розумінням якості свого життя і бачення припинення власного існування. Держава і суспільство мають поважати рішення особи як акт автономного самовизначення [4].

Нині право на смерть визначено терміном «евтаназія». На думку А.Я. Іванюшкіна і Е.А. Дубової, слово «евтаназія» походить із грецької мови та означає «добро або милосердну смерть» [3]. Як самостійний термін «евтаназія» була запропонована англійським філософом, істори-

ком та політиком Ф. Беконом, який ввів його в XVII ст., асоціюючи з легкою та безболісною смертю [2, с. 1].

Наприкінці XX ст. в країнах Європи право на «мило-сердну смерть» почали впроваджувати на законодавчому рівні. Наприклад, Нідерланди – перша країна, в якій легалізували евтаназію. У 1982 р. там заснували Комісію з питань евтаназії, 10 квітня 2001 р. прийняли закон про Контроль над закінченням життя за бажанням і допомогою в самогубстві. У вересні 2004 р. було розроблено Гронінгенський протокол, який встановлює критерії для проведення дитячої евтаназії без притягнення до відповідальності лікаря.

Зазначимо, що станом на 2021 р. евтаназія в окремих формах офіційно дозволена в Бельгії, Люксембурзі, Нідерландах, Португалії, Швейцарії, Німеччині, Канаді, Колумбії, частині Австралії, деяких штатах США. 18 березня 2021 р. евтаназія узаконена в Іспанії, а 20 квітня 2021 р. нижня палата чилійського парламенту схвалила законопроект про дозвіл на евтаназію.

Цікавим для нашого дослідження є думка В.А. Ворона [1] стосовно видів евтаназії щодо людини (див. рис. 1):

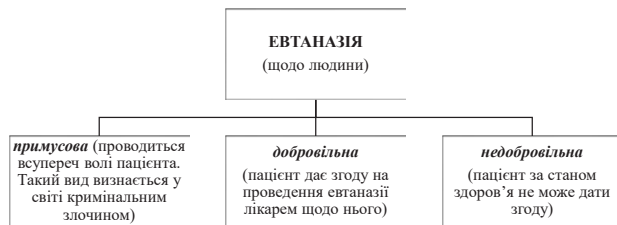

Рис. 1. Види евтаназії щодо людини

На думку Ж. Судо, «смерть – це частина людської реальності зі всіма її наслідками та приниженнями. Тікати від цього – означає бути боягузом. Право на гідну смерть має в собі і право на лікування за допомогою гуманних методів: вони мають бути спрямовані на те, щоб полегшити страждання, допомогти померти спокійно, без зайвої та довгої боротьби» [7].

Зазначимо, що правові доктрини обґрунтовують, що право на евтаназію витікає з права на життя. На думку А.А. Малиновського, згідно з правовою доктриною, право на життя логічно передбачає право і на смерть, оскільки право на смерть є складовою частиною права на життя, а без урахування цього право на життя перетворюється на обов'язок, оскільки від нього неможливо відмовитися, що, очевидно, є характерним лише для обов'язку, а не для права [6, с. 54–55].

Зауважимо, що часто суперечки виникають на етичному чи на релігійному рівні. Прикладом таких суперечок є випадок 29-річної Аурелії Броуверс із Нідерландів, яка фізично була здоровою, проте мала психічний розлад. Дівчина довгий час вимагала евтаназії від держави, адже усі її спроби покінчити життя самогубством завершувалися невдачею. Вона певний час провела у психіатричній лікарні, потім у в'язниці, але все-таки добилася евтаназії. Аурелія Броуверс померла в оточенні близьких, написавши за кілька годин до смерті у Facebook «Сьогодні я, нарешті, вмираю».

У статті «У Голландії піддали евтаназії фізично здорову дівчину з психічними відхиленнями» зазначено, що Аурелія Броуверс прославилася як активний борець за розширення можливостей для добровільного відходу з життя молодих людей, які страждають на психічні захворювання. Реагуючи на смерть дівчини, директор британського альянсу «Турбота, а не смерть» доктор Пітер Сондерс заявив: Цей трагічний випадок показує, що законодавці неспроможні дозволити евтаназію, не розширюючи коло категорій осіб, які нібито мають на неї право. Ми бачили, що спочатку в Нідерландах почали вбивати

дорослих дієздатних, що знаходяться у термінальній стадії хвороби. Потім настала черга дітей, людей похилого віку з деменцією і психічно хворих». «Як тільки ми погодимося, що в деяких умовах можна забирати життя людей, життя яких нібито не потребує продовження, розширення списку таких умов неминучі. Процес вийде з-під контролю, – переконаний Сондерс. – Єдиний варіант, який можливий у цій ситуації, – повна заборона на будь-які форми евтаназії» [8].

Зазначимо, що в Україні евтаназія законодавчо заборонена. Згідно із Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії, навмисне прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань. Відповідно до цього, евтаназія буде визначатися злочином, передбаченим ст. 115 Кримінального кодексу України, а саме: «умисне вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині», що своєю чергою карється позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.

Звичайно ж, попри все це, в Україні вже були спроби узаконити евтаназію. Так, у 2003 році в проєкті Цивільного кодексу запропонували впровадити пасивну евтаназію, але не вдалося, бо в опозицію стали лікарі, які вважають таку практику морально неприпустимою. Медики наголосили, що рівень розвитку медицини ніколи не стоїть на місці, постійно удосконалюється, що і дає змогу лікарям рятувати невиліковних нині хворих, а запровадження евтаназії може пригальмувати цей розвиток, адже ні в лікарів, ні у хворих не буде мотивації продовжувати лікування, шукати і застосовувати нові методики.

Зазначимо, що деякі українці все ж хочуть дозволу на евтаназію. На сайті електронних петицій до Президента України в різний період було розміщено 25 електронних петицій із проханням узаконити добровільну смерть, проте жодна з них не набрала необхідної кількості підписів. Констатуємо, що максимальна кількість підписів за ці петиції не досягала навіть однієї тисячі з двадцяти п'яти необхідних.

Цікавим для нашого дослідження є той факт, що 5 жовтня 2019 року Народний депутат України Гео Лерос заявив, що планує протягом року внести до Верховної Ради проєкт закону про дозвіл евтаназії, яке нардеп розмістив на своїй сторінці у Facebook. За його словами, право невиліковно хворих перервати своє життя має бути їх правом і можливістю, якщо вони не готові виносити свої страждання. Попри все це, нині у Верховній Раді досі не зареєстровано жодного законопроекту про евтаназію.

На нашу думку, сучасне суспільство, українське законодавство ще не готове до запровадження законної евтаназії, а однією з причин є корумпованість країни. За допомогою евтаназії простіше буде когось вбити – треба буде просто заплатити за це конкретним людям. Поки в Україні не вирішиться питання з хабарництвом, евтаназію не варто узаконювати.

Наступним аргументом є релігійні переконання, за якими Бог розпоряджається життям людини. Для України це може бути дійсно серйозним аргументом, адже 72% населення нашої країни, згідно з даними Центра Разумкова, є віруючими.

Зазначимо, що прихильники евтаназії переконані, що із запровадженням права на добровільну смерть значно знизиться рівень самогубств. З огляду на досвід Аурелії Броуверс, статистика самогубств скоріше стає аргументом «проти» дозволу на евтаназію. Так, законна евтаназія знизить кількість самогубств, проте кількість випадків евтаназії може бути занадто високою, адже причиною самогубств частіше за все ставала тяжка депресія.

На нашу думку, не винятком є ризик сфальсифікованих документів на дозвіл евтаназії. Наприклад, тяжкохворі пацієнти часто не зовсім усвідомлюють свої дії,

Таблиця 1

№	Перелік документів, щоб розпочати процедуру евтаназії
1	Заява пацієнта, написана власноруч у присутності свідків, нотаріально затверджена.
2	Консультативний висновок лікарів, що пацієнт психічно здоровий і усвідомлено дає згоду на власну добровільну смерть.
3	Висновок консиліуму лікарів, який підтверджує смертельний діагноз, а також всі дані про хворобу і підтвердження того, що хвороба є невиліковною, неоперабельною і т.д.
4	Документи, які підтверджують, що лікарями були використані всі засоби для покращення перебігу хвороби або ж її вилікування.
5	Інформація про засіб/препарат, який буде застосований для настання смерті.
6	Підтвердження застосування всього спектра паліативної допомоги щодо пацієнта.
7	Підтвердження того, що родичі та близькі особи (якщо такі є) повідомлені про рішення пацієнта, а також ознайомлені з усіма матеріалами «евтаназійної» справи

а корисливі родичі заради отримання спадщини можуть підштовхнути хворого до смерті. Ще гіршим розвитком подій може бути домовленість лікарів із родичами хворих без відома самих хворих.

Зауважимо, що довготривалою процедурою стане й підготовка українського законодавства до законної евтаназії. Так, відповідні зміни необхідно буде внести до таких нормативно-правових актів:

- 1) Конституція України;
- 2) Кримінальний кодекс України;
- 3) Закон України «Про охорону здоров'я»;
- 4) Цивільний кодекс України;
- 5) інші підзаконні НПА, які регулюють систему охорони здоров'я в Україні.

Прихильники евтаназії з прийняттям закону про евтаназію передбачають внесення змін до Конституції України лише у II розділі «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». З огляду на всі ризики, ми вважаємо, що змінювати також потрібно було і розділ I «Загальні положення», а саме ст. 3 («Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»), що буде складніше. Безумовно, внесення змін до Конституції України передбачає доволі складну процедуру. Ст. 156 Конституції України визначено порядок внесення змін, а саме: законопроект про внесення змін до розділу I «Загальні засади» подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України [5].

Проаналізувавши зарубіжний досвід, розуміємо, що поки не існує загальновизнаного механізму застосування евтаназії. По-перше, необхідний точний перелік документів, щоб розпочати процедуру евтаназії (див. табл. 1). По-друге, для запровадження механізму евтаназії потрібно й передбачити механізм дій, якщо пацієнт у момент введення препарату передумав. Не виключено, що перед смертю викид адреналіну може вплинути на психічний стан пацієнта і він зажадає відмовитися від смерті. По-третє, необхідно передбачити, чи може лікар відмовитися проводити евтаназію, і чи буде за це правова чи дисциплінарна відповідальність. По-четверте, необхідно передбачити гарантії лікарям, що вони за жодних обставин не підлягатимуть криміналь-

ній відповідальності, якщо евтаназію буде застосовано незаконно (не з вини лікаря).

По-п'яте, після легалізації евтаназії постане необхідність створення органу з контролю за законністю та етичністю проведення евтаназій. (Знову ж таки, необхідно уникнути всіх корупційних ризиків діяльності такого органу).

По-шосте, необхідно розробити процедуру визначення паліативності пацієнта не тільки лікарями, які ставлять діагноз, а й досвідченими психологами і психіатрами.

Висновки. Отже, зважаючи на всі передумови запровадження законного здійснення евтаназії в національне законодавство, можна зробити висновок, що наша країна і суспільство не готові до цього, адже аргументи «проти» переважають над аргументами «за».

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання усіх аспектів вибраної теми. Перспектива подальшого дослідження може бути спрямована на вивчення біоетичних проблем дитячої евтаназії в міжнародному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ворона В.А. Право на евтаназію як складова права людини на життя. *Право України*. 2010. № 5. С. 199–205.
2. Эвтаназия: убийство или милосердие? URL: <https://rm.coe.int/zhitskayaliskevitch/16808c8b7a>. (дата звернення: 14.09.2021 р.)
3. Ивановский А.Я., Дубова Е.А. Эвтаназия: проблема, суждения, поиск альтернативы. *Вестник АМН СССР*. 1984. № 6. С. 45–53.
4. Кондратенко М. Конституційний суд Німеччини дозволив евтаназію. *Made for minds*. 2020. URL: <https://p.dw.com/p/3YSGO>. (дата звернення: 14.09.2021 р.)
5. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Малиновский А.А. Имеет ли человек право на смерть? *Российская юстиция*. 2002. № 8. С. 143–146.
7. Судо Ж. Евтаназия. URL: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Life_church/Evtanazia.php/. (дата звернення: 24.09.2021 р.)
8. У Голландії піддали евтаназії фізично здорову дівчину з психічними відхиленнями. *УНІАН (Українське Незалежне Інформаційне Агентство Новин)*. 2018. URL: <https://religions.unian.ua/religionsworld/2379340-u-gollandiji-piddali-evtanaziji-fizichno-zdorovu-divchinu-z-psihichnimi-vidhilennyami.html>. (дата звернення: 20.09.2021 р.)